

VLADIMIR TKALČIĆ: SELJAČKE NOŠNJE U PODRUČJU ZAGREBAČKE GORE

O postanku i razvoju seljačke nošnje u području Medvednice (Zagrebačke gore)¹ nemamo nikakvih posebnih vijesti ni izvora. U tomu taj kraj nije osamljen, jer o seljačkim nošnjama i iz drugih područja naše domovine nema uz veoma male iznimke nikakvih starijih historijskih podataka. Toga radi je nužno, da se u smjeru rekonstrukcije historije naših seljačkih nošnja prikupe svi podaci — koji će biti većinom samo usmeni — o onom, što se o tim nošnjama još znade. Takav metod rada primijenjen je kod sastava ove deskriptivne monografije, pa je bilo nužno obaći — većinom pješke — područje Medvednice od sela do sela te iz autopsije pribitati podatke, od kojih se velik dio sačuvao još samo u sjećanju najstarijih ljudi.

Jedna je činjenica za područje Hrvatske sigurna, i to da je za razvoj oblika pojedinih nošnja, ma da i ne za bitni oblik njihova kroja, od velikog utjecaja morala biti podjela zemlje na župe i na razna gospoštijaska dobra te uređaj nekadašnje vojne Krajine (Granice). Za područje Zagrebačke gore potonji faktor otpada, ali zato pridolazi kao naročito jak utjecaj kupovne robe vašarskih i gradskih trgovaca.

Ukoliko je važna podjela na župe vidi se, što još i danas većinom granice župa (fara) luče međusobno pojedine vrste nošnja. A i kmeti pojedinih negdašnjih gospoštija imali su na svojoj nošnji značajnih razlika da se mogu lučiti jedni od drugih.² Kod toga je svakako bila znatna i uloga i sama volja njihova »zemaljskog gospodina«, pa je tako mnoga ta forma sigurno nastala više manje slučajno, kako se to dešavalo i pod uplivom dućanske robe.³

Za određivanje tipa pojedine nošnje najbitnija je oznaka vrsta njezina kroja. U području Medvednice opažamo tri vrste kroja ženske nošnje,

¹ Gušić B.: Medvednica. Izdalo »Sljeme« Podružnica Hrv. planinarskoga društva u Zagrebu 1924. — Henneberg V., Gora Medvednica. Glasnik hrv. prirodoslov. društva. God. XXXII. (1920.) Polovina II. str. 49.

² Na primjer: Prema kazivanju starine Jakoba Vidovića, bišega kanceliste kr. zem. kazniionice u Lepoglavi, imali su kmeti, koji su potpadali pod pavlinski samostan u Lepoglavi, bijele surine sa uresom od gajtana; kmeti grofova Draškovića od Trakošćana sivkaste (škure) sa zelenim gajtanima a oni od grofova Oršić tamnosmeđe (sure) sa crvenim gajtanima. — Kako je bilo u tom kraju Hrv. Zagorja, tako je bez sumnje slično bilo i u ostalim područjima Hrvatske i Slavonije sa staleškim uređenjem.

³ Na pr. ovaj jedan eklatantan slučaj: Pred kojih 40 godina jedno zagrebačko trgovačko poduzeće manufakturnom robom (Antuna Nossana sinovi), kupilo je veliku količinu pamučnog prediva, kod seljaka zvanog »pismo«, tamnovišnjevaste boje, koje mu je jedna velika vanjska industrijska tvrtka prepustila uz veoma jeftinu cijenu i to zato, jer je zlo ispalo bojadisanje tog prediva namijenjenog prvotno drugoj svrsi. Ovo je poduzeće uvelo tu robu kod seljačkog svijeta zapadnog područja Zagrebačke gore, pa od tog vremena sva ženska nošnja u župi Pušći, Brdovcu i Bistri ima tipičan tamnovišnjevasti ukras namjesto negdašnjeg svjetlo-crvenog; tako se vanjski karakter narodne nošnje bitno promijenio. Danas u najnovije vrijeme opet živi crvena boja istiskuje pomalo višnjevastu, i to valjda s razloga što se pismo onakove višnjevaste boje više ne fabrikuje, pa se silom prilika vraća stari običaj.

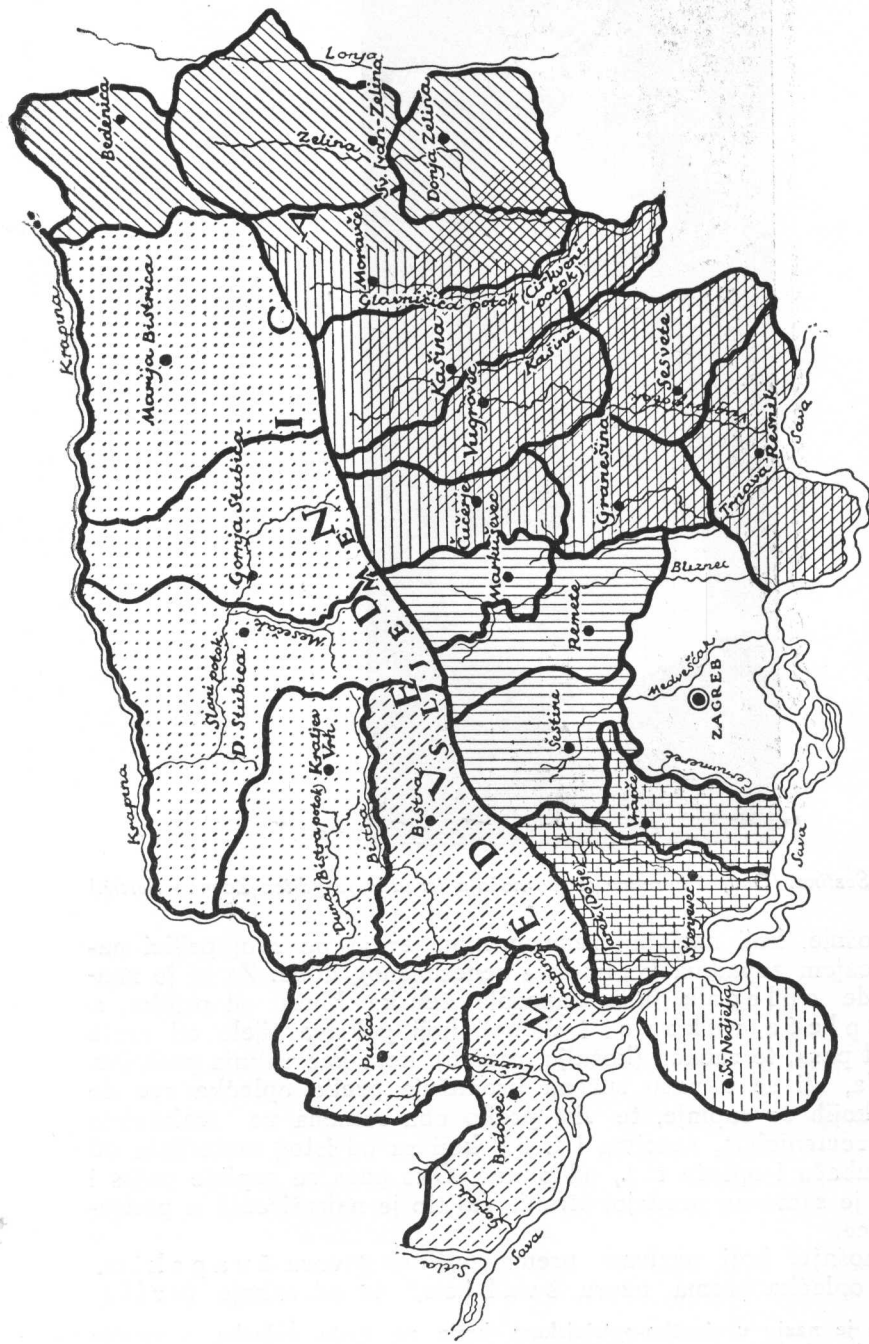
56. Seljaci i seljakinje pred crkvom u župi Markuševac.

dok za mušku ima samo jedna vrsta. Ovdje kao i u ostalim područjima Hrvatske nailazimo na istu činjenicu i to da ženska nošnja pokazuje veće bogatstvo oblika od muške, ali da je ipak konzervativnija te otpornija novim utjecajima nego što je to muška, koja je ovdje danas — izuzevši područje šestinske nošnje — već gotovo posve uniformirana oblicima gradskim.

Tri vrste kroja ženske nošnje prikazuju: A.) (tip nošnje značajan naročito za sve jugoslavenske krajeve i čitav Balkan, a nadalje i za sve krajeve i zemlje gdje obitavaju Slaveni u koliko nisu posve podlegli uplivu zapada. Ovi krajevi svi zajedno sačinjavaju jedno odjevno područje s obzirom na glavno žensko odijelo t. j. platnenu košulju (rubacu) s dugim širim ili užim rukavima, skrojenu posve jednostavno prema obliku platna, koje se dogotavlja na domaćem tkalačkom stanu, te urešenu više manje bogatim vezenim ili tkanim ukrasom. Ova se košulja oblači preko glave i leži neposredno na tijelu, pa je ujedno odijelo i košulja u užem smislu. Oko pasa dolazi pojas (često zvan tkanica ili kanica) te uzicom sapeta pregača bilo samo za prednju stranu ili za prednju i stražnju.⁴ Ta se vrsta nošnje, (košulja, rubača) u području župe Bistra nazivlje celača t. j. cijela u jednom komadu, jer nema odvojenih dijelova. Taj je tip najstariji.⁵ (Slika 78.).

⁴ Taj je tip bio i u neslavenskim zapadno evropskim krajevima raširen i to sve do početka renesanse, kad je uvedena košulja u današnjem smislu t. j. odjeća od platna ispod odijela koje je ponajviše od sukna, i kad se počeo jasno lučiti donji dio od gornjega dijela odjeće.

⁵ Tek u 18. stoljeću odnosno u početku 19-oga posve se prekinulo u kulturnoj Evropi s krojem koji je imao tip »celače«; tek u doba nisu žene više morale oblačiti svoje odijelo samo preko glave već odvojeno suknu od oplečka.

- ||||| = šestinska nošnja
- ||||| = prigorska (Sv. Ivanjska)
- ||||| = bistrarijska nošnja
- ||||| = zagorska nošnja
- ||||| = poljanska nošnja
- ||||| = vrapčanska nošnja
- ||||| = posavska nošnja

57. Topografski prikaz narodnih nošnja u području Zagrebačke gore (Medvednice) po crkvenim župama.
(Prema Seemanovoj karti od god. 1822.)

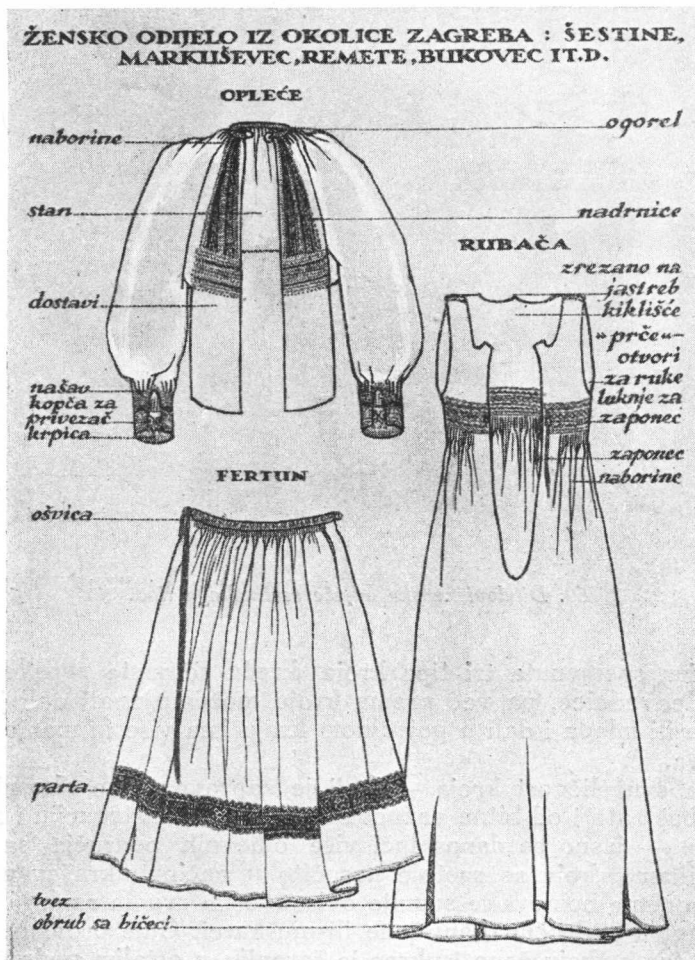

58. Djevojka iz Šestina. (Ovaj i naredne crteže nošnja izradila je gdjica Zdenka Sertić.)

B.) tip nošnje, koji nazivam renesansnim, jer je po svoj prilici nastao pod utjecajem zapadnjačke kulture renesansnog doba. Za nj je značajno, da imade oplećak (kao današnja ženska bluza od prilike, a naziva se i opleće, rukavci i slično), koji pokriva tijelo od vrata do nešto ispod pasa, te rubaču (košulju, rubinu), koja kao suknja prekriva donji dio tijela, ali se u pasu sužena produžuje preko oplećka sve do grudiju, oko kojih se sapinje, te visi preko oba ramena na trakovima (ramenicama, remenicima, rancima i t. d.), koji su od istog materijala od kakvog je i rubača i opleće t. j., od platna. Oko pasa se sapinje pojas i pregača, koja je samo na prednjoj strani. Taj tip je najrašireniji u području Medvednice.

C.) tip nošnje, koji nazivam prema pučkom govoru švapskim. Sastoji se od oplećka prema uzoru švabice,⁶ te od suknje (krila,

⁶ »Švabica« je naziv u sisačko-petrinjskom kraju za vrstu oplećka, ponajviše od kupovne tkanine, koji se tačno priljubljuje uz tijelo, a imade duge, redovno uske rukave.

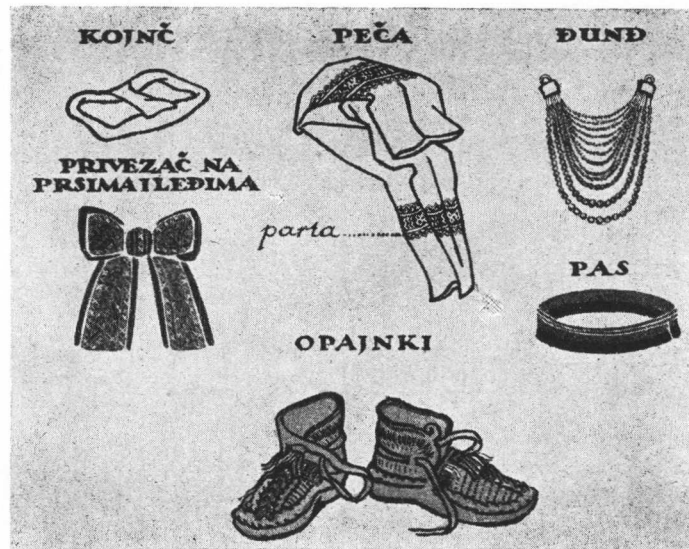

Slika 59.

koja seže samo do pasa oko kojeg se sapinje preko oplećka. Ovdje je dakle potpuno provedena odvojenost kako je bila uobičajena do nedavna kod većine gradskih ženskih nošnja. Svakako je nastala pod uplivom grada i to u novije doba. Taj tip već sve više preotima maha i prvi je odlučni korak napuštanju »narodne nošnje«.⁷

Muška nošnja sa svojim najbitnijim dijelovima, košuljom i gaćama, pripada tipu poznatu već sa antičkih spomenika, na kojima su prikazani »barbari« Dacije, Skitije, Trakije, Panonije itd. S obzirom na kroj u čitavom području Medvednice (a i dalje po Hrvatskoj) u glavnom naliči šestinskoj muškoj nošnji, samo su danas šare ukrasa te šešir, pojas i još neki detalji različniji no u prijašnja vremena. Stoga upućujem na detaljniji prikaz šestinske muške nošnje, koji donosim niže.

⁷ Isto je opazio † kanonik Milko Cepelić i za istočno-slavonsku nošnju. (Matica Hrv., 1900. Spomen cvijeće str. 108, redak 18 i dalje.).

60. Dijelovi ženske odjeće šestinskoga tipa.

U okviru spomenuta tri tipa kroja kreću se vrste ženske nošnje u području Medvednice, pa već prema kroju možemo znati dali je dotična vrsta starija ili mlađa i dali u pojedinom kraju ima više ili manje »gospodskog« upliva.

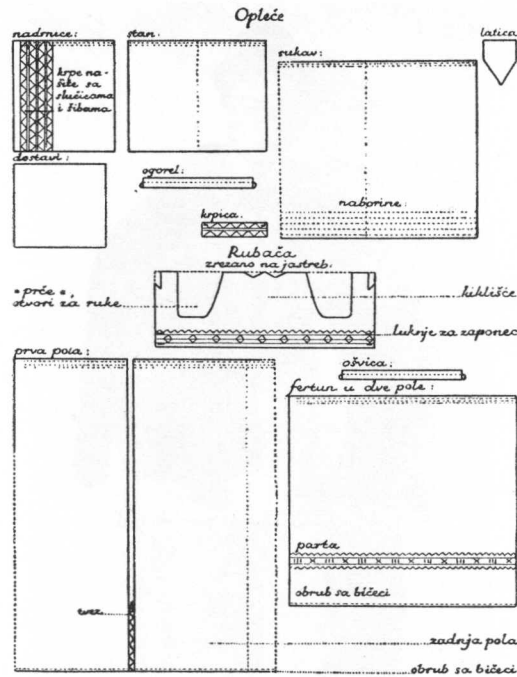
No uza svu sličnost kroja — koji je zapravo samo okosnica svake nošnje, ali baš zato i od bitne važnosti za njezinu konstrukciju i za njezine glavne linije — jasno se danas luči više odjevnih područja sa tipičnim karakteristikama, koje se sastoje naročito u načinu ukrašavanja. Taj je način u mnogome bez svake sumnje ovisan, osim drugih razloga i o tome, dali u dotičnom području tkaju žene ili muškarci. Gdje prevladuje posavska nošnja, tamo tkaju žene i ukras je šareniji; u ostalim područjima gdje tkaju tkalci, kao domaći neškolorani obrtnici, ukras je jednoličniji sa t. zv. tkalačkim mustrama, pa si žene često vezivom nadopunjuju i obogaćuju tkani ukras.

Tih područja ima sedam, a s prodirućom posavskom, osam i to: (vidi topografsku kartu nošnja. Slika 57.).

I. Šestinska nošnja, koju nose sela na gorskim obroncima sjevernog Zagreba u župama Šestine, Remete, Gračani, Markuševac, prozvana je po selu Šestine, koje je dnevice u najživljem kontaktu sa Zagrebom. Trgovi zagrebački naročito prije podne puni su Šestinceana i Šestinceanki (a tako u Zagrebu zovu sve seljake sa šestinskom nošnjom, ako i nisu iz Šestina), što dolaze u grad zbog trgovine ili zbog pranja rublja.⁸ Taj je tip nošnje najpoznatiji iz zagrebačke okolice i postao je u novije doba baš karakteristikom za hrvatskog »mužeka«. Pa zato i dajem ovdje jedan detaljni prikaz, dok ću ostale tipove opisati tek u glavnim crtama, te naglasiti ponajviše samo ono u čemu se razlikuju od šestinskog tipa.

⁸ Šestine su »praonica« Zagreba a i jedno od najmilijih izletišta u zagrebačkoj okolici.

ŠESTINE, KOT. ZAGREB

61. Kroj ženske odjeće šestinskoga tipa. (Ovaj i naredne krojeve izradila je gđica Terezija Paulić.)

Nošnja je ta veoma slikovita, kako zbog bujnih, živih boja, tako i radi svog veselog, gotovo koketnog momenta pojedinih dijelova jednako kod muških kao i kod ženskih. (Slika 56—66).

Osnovni kroj ženske nošnje jednak je napred spomenutom kroju pod B) i tako srodan s ostalim nošnjama zagrebačke okolice, no mnogi detalji toliko su se izmijenili djelovanjem gradskih čohaša i krznara, uplivom kupovne dućanske i sajamske robe, a kod muške nošnje valjada i ugledom u odijela gosposkijskih »inoša« (koji su redovno nosili malene šešire i magnatskoj odori sličnu odjeću), da ta nošnja na prvi pogled iskače kao posve zaseban tip. Prema svemu sudeći, što sam o razvitku te nošnje mogao saznati, današnji joj izgled — izuzevši sam kroj — ne će biti veoma star. Valjada se razvio tek u XIX. stoljeću. Ja se još živo sjećam iz rane moje mladosti, a to je bilo oko g. 1890., da momci onda još nisu nosili one karakteristične malene okrugle šešire. Svi seljaci nosili su tad još šešire sa znatno širokim »tulavom« (kalotom za tjeme) i »krilima« ili »obićem«. A to nam kažu i — doduše veoma rijetke — slike⁹ iz života iz onoga i ranijeg vremena. Danas momci malo već nose uske hlače od čoha, urešene gajtanima a utaknute u čizme. Za ono vrijeme nije bilo tako reći nikoga, koji ne bi zimi bio tako odjeven.

No bilo kako mu drago ova je nošnja ipak nešto zasebno i karakteristično za seljaka zagrebačke okolice, koji je znao da tuđinske, gradske

⁹ Neki radovi slikara Zasche iz sredine 19. stolj. a Weingärtnera te abadžije i etnografa Nikole Arsenovića (Vidi: Zeđa N., Zbirka Nikole Arsenovića. Narodna Starina sv. 5. str. 129 i d.) u drugoj polovini 19. stoljeća.

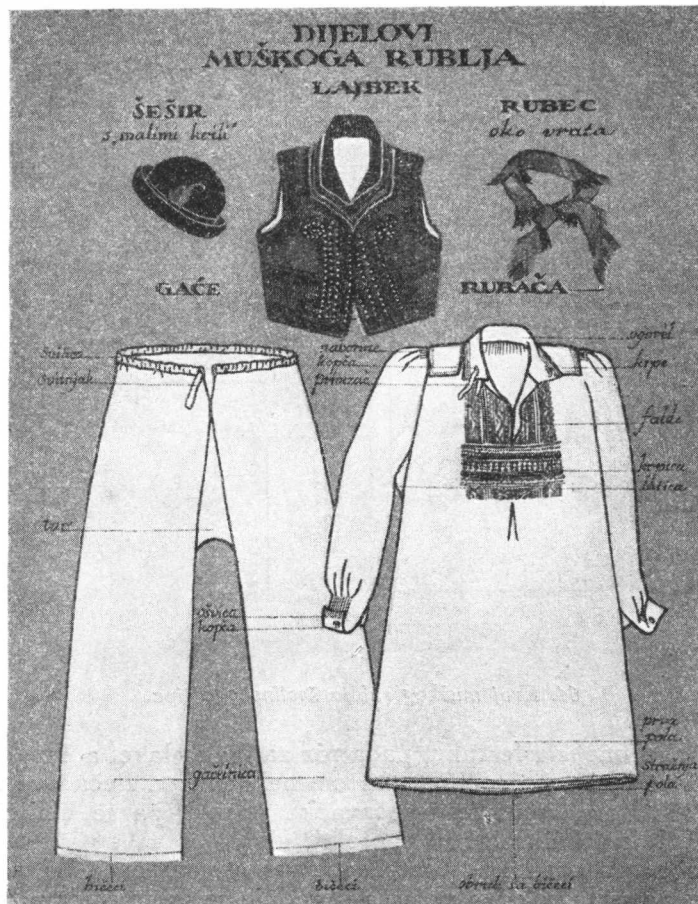

62. Mladić iz Šestina.

uticaje dosta ukusno asimilira oblicima svoje starodavne nošnje i da tako stvori nešto, u čem je dao vidnoga izražaja svojoj vedroj čudi. Osobito je značajno za seljaka, naročito sjeverne zagrebačke okolice, da se je unatoč tako blizog i neprestanog dodira s gradom očuvao gotovo netaknut od tuđinskog duha, a da ipak u kulturnom napretku nije zaostao.

a) Žensku nošnju (»opravilo«) sačinjava: (Slika 56—61 i 65):

1. Rubača (po kroju pripada tipu B), od 4 pole većinom domaćeg pamučnog bijelog platna, sežući samo nešto do ispod koljena, u jednom komadu s »kiklišćem« t. j. gornjim dijelom, koji ima dugi otvor na prsima (a taj se otvor nastavlja sve do pasa), dva otvora (prče) za ruke, povrh kojih na usko izrezanim prečkama visi čitava rubača preko obiju ramena. Naokolo u visini grudiju utkani ukras od crvenoga pamuka (»pisma«), a u njem kraj ruba samoga otvora po 1 luknja za »zaponec«, kojim se sapinje kiklišće«. Dolje na 4 mjesta, na svakoj strani po 2, počevši od ruba klinoliko ušivena oko 20 cm. duga »tveza« izrađena tehnikom čipke na iglu (punto d'aria, point d'aiguille).

63. Muška odjeća šestinskoga tipa.

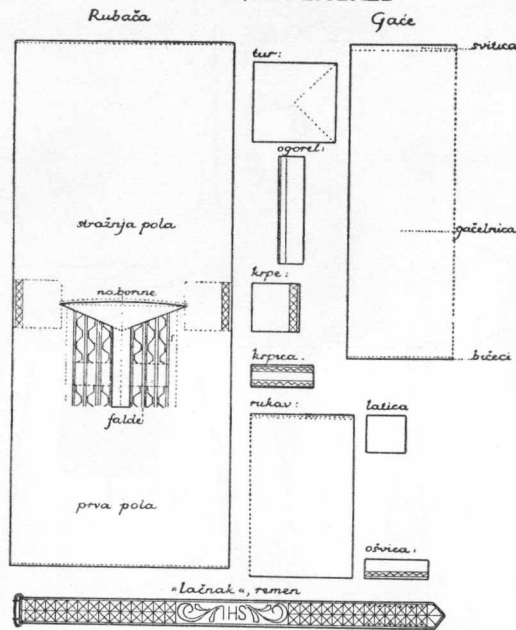
2. Opleće od istog materijala kao i rubača, koja se preko njega oblači, s rukavima umjereno širokim, koji završavaju uskim šakavicama s natkanim ukrasom od crvena pamuka. Oko vrata je niski tkanim ukrasom od crvenoga pamuka urešen ovratnik »ogorèl«, koji »naborinama« (falticama) prelazi straga u »stan«, koji seže do pasa, a sprijeda u dvije, tkanim šarenim pamučnim vertikalno smještenim prugama urešene »nadrnice«, kojima su nadostavljeni »dostavi« sežući do ispod pasa.

3. »Fertun« t. j. pregača, od istog materijala kao i rubača. Na gornjem rubu, skupljenom u naborine, imade crveno natkanu »ošvicu«, kojoj na svakom kraju po jedna kopča za uzicu (privezač). Ovom se veže oko pasa. Iznad donjega ruba teče uski utkani pojas od pruga i pružica, pretežno crvenih, zelenih i modrih, zvan »parta«.

4. »Pas« od okrajka crvenog kupovnog sukna, uvijek s tamno-smeđom ili crnom prugom uz donji rub. Dužina mu je oko 1—2 metra, a širina oko 5—10 cm.

5. »Peča«, od istog materijala kao i rubača, četverouglasta oblika, posebno složena tako, da jedan kraj s poprečnom ukrasnom »partom«,

ŠESTINE, KOT. ZAGREB

64. Kroj muškog rublja šestinskoga tipa.

koja je jednaka onoj na fertunu, pada niz zatiljak glave, a drugi kraj prema gore svinut leži s poprečnom partom na tjemenu. Peča ove nošnje po svojoj biti odgovara »poculici« posavačke nošnje, pa je obilježje udane žene kao i dole opisani kojšč ili puntak.¹⁰

6. »Rubec« od kupovnog pretežno crvenog pamučnog tkiva (perkala) ili slično šarene svile pokriva peču, a ubrađuje se ispod podbradka. Mlade se žene i djevojke nose većinom bez rupca, koji tađ redovno drže u ruci. Ušlo je u običaj, da sličan »rubec« složen u trokut vežu oko pasa i preko pojasa tako, da pravi kut visi sprijeda preko trbuha. Za općinu Markuševac je značajno, da je »rubec« za glavu od platna, te da ga u onom uglu, koji visi niz zatiljak, navezuju crvenim pamukom sa šarama »po broju« (kristacim.).

7. Kojšč, kujšč ili puntak je naprava pačetvorinasta oblika, načinjena od »bekove« šibe te omotana kudeljom i platnom, a služi za učvršćenje frizure time, da se kosa spletena u pletenice omota oko strana te naprave. Oblik puntaka daje glavne konture frizuri.¹¹

8. »Štumfi« t. j. čarape od debeloga bijeloga pamuka, privezane ispod koljena crvenim podvezicama (»privezačima« t. j. vrpčama).

9. »Privezač« t. j. brokatne pretežno crvene vrpce, koje se nose uvezane u petlju straga na leđima ispod zatiljka te sprijeda na grudima. Ispod petlje privezača na grudima smješta se

¹⁰ Kad mladenka dođe nakon obavljena vjenčanja u kuću mladenca, stavljaju joj puntak i peču na glavu.

¹¹ Kod ostalih jugoslavenskih nošnja oblik te naprave je različan, pa ima sva silesija varijanata, no u običaju je još kod svake nošnje samo malo starijeg tipa. Kojšč, Kujšč, Kunč = Kondža u Srbiji.

65. „Šestinčanka“ iz zbirke crteža „abadžije i etnografa“ Nikole Arsenovića u Etnografskom muzeju u Beogradu. Iz 60-tih godina XIX. stoljeća.

10. »đund« od »kraluša« t. j. ogrlica od više nizova crvenih korala.
11. »Surina« od bijele čohe (darovca) s crvenim vunanim našivenim ukrasom uz rubove i šavove te džepne otvore kao i mjestimice s kiticama od jednakog crvenog vunenog materijala. Osim ovakve surine, koja izilazi već iz mode, nosi se i surina tamno smeđe boje i drugog kroja, koji se ne razlikuje od kroja muških surina. Pravili su ju seoski i zagrebački »čo-haši«. Danas samo seoski.
12. »Kožulec« t. j. kožuščić u obliku prsluka bez rukava, od ovčjega runa, iskićen apliciranim kožnatim šarama; obrubljen uvijek gustim bijelim ovčjim runom. Osobito karakterističan za ovu nošnju. Prave ga danas samo seoski krznari. Još pred početak svjetskoga rata, bilo je i u Zagrebu takovih krznara.
13. »Reklec« t. j. pleteni kaputić od bijele vune s rukavima, koji se priljubljuju uz tijelo, a nosi se samo zimi. Upotrebljava se od novijeg vremena, a pravi se u Kranjskoj u nekoj tvornici kraj Ljubljane.

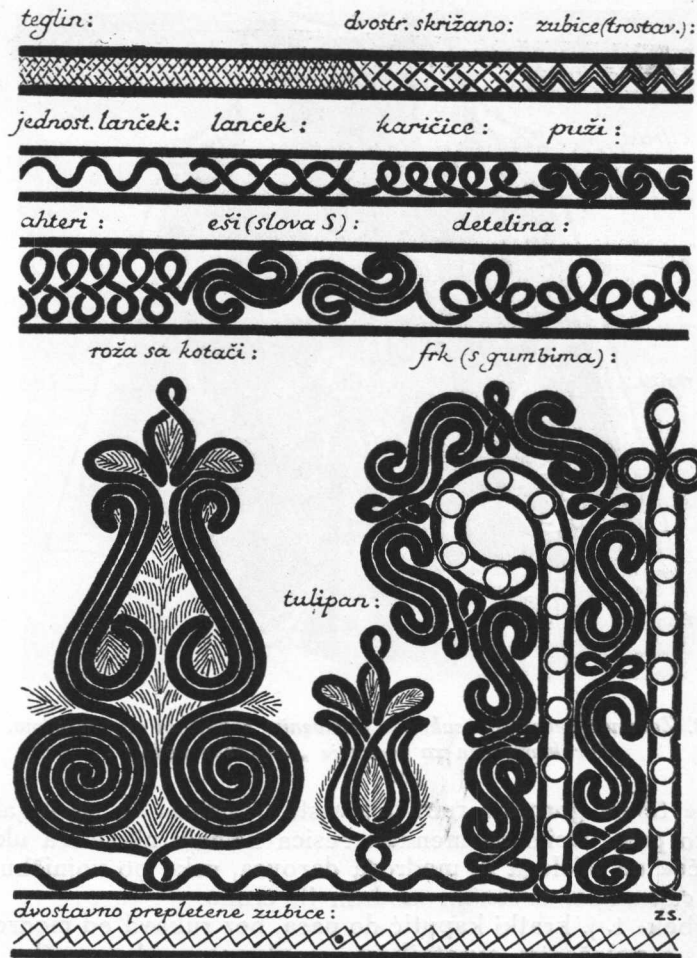
66. „Šestinčan“ iz zbirke crteža „abadžije i etnografa“ Nikole Arsenovića u Etnografskom muzeju u Beogradu. Iz 60-tih godina XIX. stoljeća.

14. »Opajniki«, opanci od većinom žute kože urešeni »fizovanim« i »prepletanim« ukrasom t. j. ukrasom od vezanih i pletenih pretežno crvenih i zelenih kožnih uskih vrpčica. Prave ih domaći seoski opančarski majstori.

15. »Cipele« gradske forme, koje već dosta istiskuju lijepo opanke. Većinom se kupuju gotove na sajmu i to žute.

16. »Kepenek« t. j. veoma duga kabanica s rukavima i dugim ogrtačem (pelerinom) te ponajviše s uspravnim ovratnikom, od tamnomodroga sukna; s nešto šarenog veziva, naročito na ovratniku. (Sravni sliku 80.) Upotrebljuje ga »mladenka« i »posnešica« prigodom vjenčanja, a jer je skup, ponajviše se posuđuje od kojeg trgovca seljačkom robom u Zagrebu.¹² Već je gotovo izašao iz upotrebe, pa se još rijetko koja mladenka danas vjenčava u njemu.

¹² Naročito kod Loebila i Ebenspangera na Jelačićevom trgu.

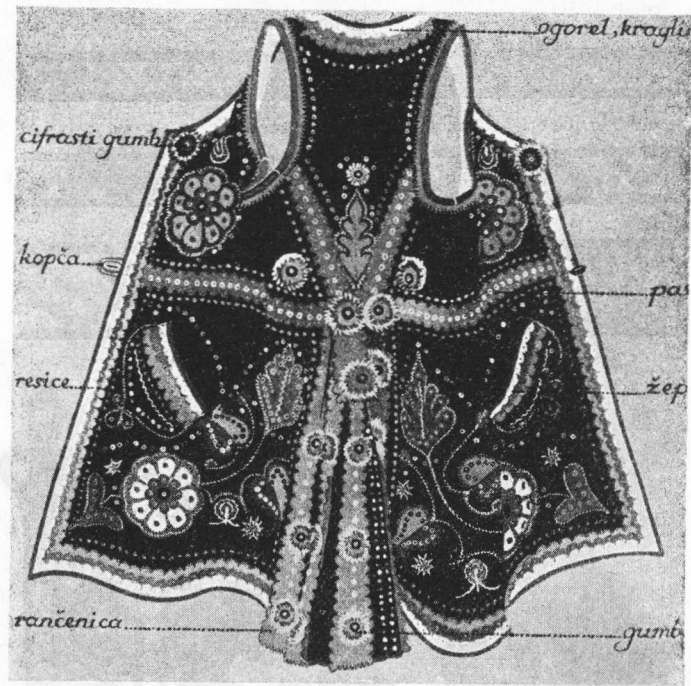

67. Tipični oblici ornamenata od gajtana na narodnim nošnjama u području Zagrebačke gore.

b) Mušku nošnju sačinjava: (Slika 62, 63, 64 i 66):

1. »Rubača« t. j. košulja od bijelog debljeg većinom domaćeg pamučnog platna, siže do iznad koljena, a imade ove dijelove: a) prvu (prednju) i stražnju polu, b) normalno široke rukave s preklopljenima šakavicama, koje se vežu kroz kopče »privezačima«, c) »ogorèl« t. j. ovratnik, koji je položen, a veže se sprijeda kroz kopče privezačima, d) na njedrima »našav« od crvenog pisma i »falde« te »krpica«, šareno prugasto tkana, položena poprijeko baš nekako u visini želuca. Od ogorèla do ove krpice njedra su sredinom rasporena, a zatvaraju se kupovnom kopčom (brošem), koji može biti raznolikih oblika. »Naborinama« prelazi ogorèl u stražnju, a po 1 trokutasta »žabica« veže ga s četverokutnim »krpama« na svakom ramenu. Ispod pazuha je po 1 »latica«.

2. »Gaće« od jednakog tkiva kao i rubača imadu 2 ošivene »gačelnice« (svaka od jedne pole), koje dole završuju najjednostavnijim resi-

68. Zobunac ženski od sukna s prišivenim suknenim ornamentima.
Karakterističan za područje „poljanske nošnje“.

cama, »tur« te na gornjem rubu cijevastu »svitiću« za »svitnjak«, kojim se vežu oko pasa. Osim spomenutih resica nemaju nikakova ukrasa.

3. »Lače« od bijeloga ili modroga darovca, uske po vojničku, urešene na stegnu gajtanima, crvenim, modrim ili crnim.

4. »Lajbek« t. j. kratki kaputić do pasa, bez rukava od modroga sukna ili darovca, s položenim ovratnikom, s ukrasom od crvenih gajtana i raznobojne svile ili pamuka. Najznačajnije šare jesu: (Slika 67) — jedno-, dvo- i višekotačne rože, eši, puži, djetelica, ahteri (osmice), karičice, lančeki, zubice (cik-cak) itd. Napred nizovi puceta od kositra (starija moda), mjedi ili stakla i porculana.

5. »Surina« t. j. kaput od surog, tamno-smeđeg darovca, s rukavima; siže do polovice stegna od prilike; s položenim ovratnikom od crvenog sukna urešenim vezivom od raznobojne svile ili pamuka, te sa 1 džepom izvana dolje na svakoj strani. — Uz rubove, šavove pa na leđima i oko otvorena rukava bogati ures od pretežno crvenih gajtana i šareno navezenih suknenih aplikacija. Podstava od flanela.

6. »Lačnak« t. j. kožnati pas oko 7 cm širine urešen na stražnjoj strani obično šarenom kožom uvezenim monogramom IHS, karakterističan samo za šestinsku nošnju.

7. »Škrlak« (šešir) »s malimi krili« (nekad sa širokimi), od dugodlakog crnog pusta, okrugao; naokolo tjemena s crnom vrpcom šarenih prugastih rubova; na l. strani šarena perca obično crvena, zelena i modra. — Kupuje se kod specijelnih šeširdžija u Zagrebu. Danas izlazi iz mode i počinje ga zamijenjivati većinom zeleni »loden« šešir.

69. Zobun ženski od debele dugolake vunene tkanine s utkanim šarenim prugama te suknenim aplikacijama na grudima. Iz područja „poljanske nošnje“.

8. »Rubec« t. j. marama za vezivanje oko vrata; trokutnog oblika, jer se potpuna četverokutna marama diagonalno razreže, pa se upotrebljava samo jedna polovina; inače bi bilo odviše materijala za vezivanje tog rupca u petlju, koja dolazi sprijeda i spušta se niz košulju. Nekad je takav »rubec« bio od crveno-žuto-zelenkaste kockasto prugaste svile i sa resicama, a danas većinom od crveno-bijele satinirane svile. Kao i prije kupuje se i danas u dućanu ili na sajmu, a importira se većinom iz Češke i Austrije.

9. »Torba« od kože, crveno ili smeđe bojadisane, sa poklopcem, na kojem gusto poredani nizovi kitica zvanih »cofi«, od crvene vune. Na širokom remenu, iskićenu raznolikim šarama od uvezene bojadisane kože, vješa se o d. rame.

10. »Opajniki« t. j. opanci od crno bojadisane kože, ne toliko »citram« kao ženski. Nose se k gaćama i k lačama, tek uz ove mnogo rjeđe.

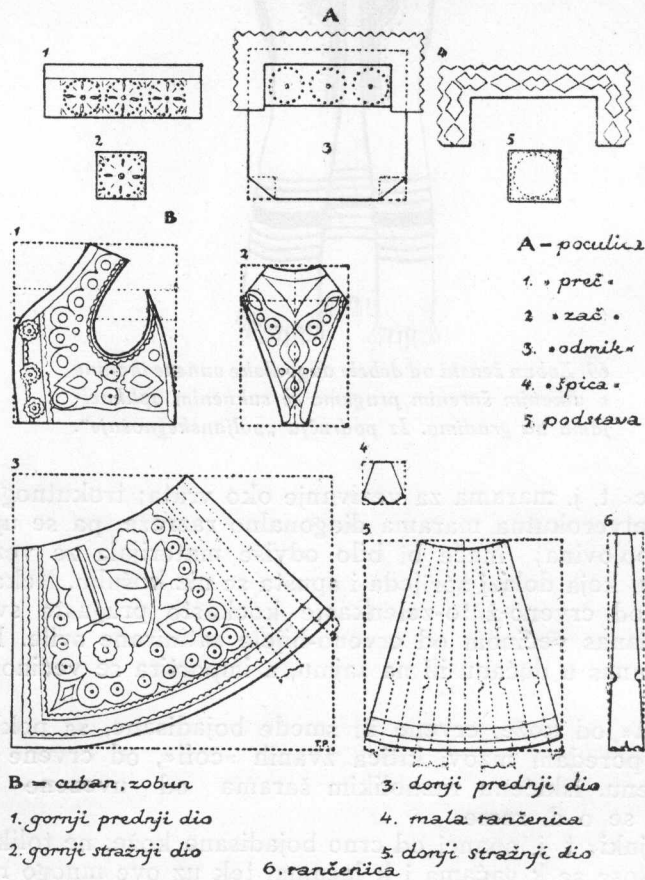
11. »Čizme« od crne kože, nose se redovno k lačama, ali veoma često i k gaćama, koje se skupe i ture u njih tako, da su malko prebačene preko ruba sara.

c) Odjeća za djevojke, mladiće i djecu.

Ta je odjeća posvema jednaka onoj odraslih — tek djevojke nemaju »peče« ni »kojnča«, koji su obilježje udate žene, već nose većinom po 2 međusobno na krajevima vrpcom svezane pletenice.

II. Poljanska nošnja ili zapravo prema tačnom narodnom govoru polajnska nošnja t. j. nošnja seljaka, koji obitavaju polja južno i južno-istočno od Zagrebačke gore do Save (Poljanci, kajkavski Polajnci). Zaprema župe: Resnik, Sesvete, Granešinu, Čučerje, Vugrovec, Kašinu i dio župe Moravče. Ta nošnja naliči što se kroja tiče sisačko-petrinjskoj nošnji (Slika 84) (na primjer široki, dugi rukavi ženskih oplećaka), ali ukrasom se razlikuje tako, što se taj nalazi samo na pregači (fertunu, zastoru, zaslonu) u obliku horizontalne šire ili uže pruge sa geometrijskim šarama, tkanima »na prele« ili »na vutljak« t. j. tehnikom šupljikavog tkanja (njem. Durchbruchweberei, franc. tissage à jour), inače posve jednostavna.

VUGROVEC, OPĆ. KAŠINA

70. Kroj „poculice“ i zobunca „cubana“ iz područja „poljanske nošnje“.

Čista poljanska nošnja danas je rijetka, jer je kod nje prevladao uticaj posavske nošnje, pa sve mlađe žensko nosi t. zv. »pisaninu«, koje još pred 40—50 godina nije bilo u području poljanske nošnje.

Interesantno je uopće kako u to područje dolazi uticaj »od zdola«. »Od zdola« dobivaju t. j. preuzimlju šare za ukras nošnje, poculica i peča; »od zdola« dolaze tesari koji grade kuće, i t. d. Taj jaki uticaj opaža se od prilike istočno od Zagreba do Donje Zeline, a duboko u goru od Čučerja do Moravča, gdje se poljanska nošnja mješa s prigorskom (Sv. Ivanjskom).

Za žensku nošnju još su veoma karakteristični šareni sukneni »cuban-i« (zobunci s apliciranim suknenim ornamentima. Slika 68 i 70), te horizontalno prugasti dugodlaki vuneni »zobuni« (Slika 69). Ova oba bez rukava, dok samo u župi Resničkoj po turopoljskom uzoru kabanice zvane »džohe« od bijela darovca (čohe) s ukrasnim visećim rukavima te »kapićem«, što se spušta niz leđa, urešen apliciranim šarenim suknenim ornamentima, a sprijeda na prsima s kožanim četverokutnim aplikama i

71. Seljak i seljakinja pred crkvom u župi Resnik, godine 1921.

remenjem ili našivenem ukrasom od gajtana i sukna. (Slika 71 te Narodna Starina sv. 1. str. 79.). Nadalje veliki »kožuhi« (Vidi: Narodna Starina sv. 3. str. 331.) bez rukava sa vanredno bogatim šarenim ukrasom od apliciranih kožica, pa obilje vrpca što vise niz leđa mladenki (Slika 72); »poculice« starije poljanskog te novije posavskog tipa (Slika 70), potonje iskićene »šikom« (bouillon, pulice i slično) i »klarušom« (koraljima), ogrlice sa nizovima »klaruša od pergljina« t. j. zrcima od bisernice.

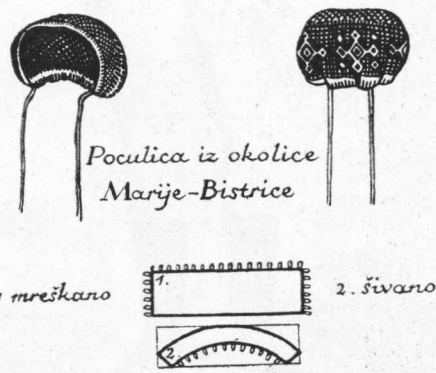
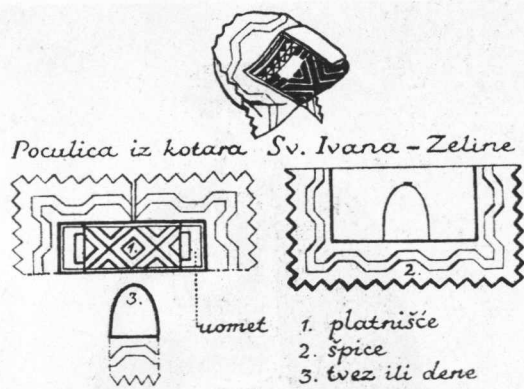
Za poljansku nošnju još je značajno, da je jedina od nošnja područja Medvednice sačuvala bijelu tužninu (odjeća za žalost), dok ostale nošnje tog područja tužninu uopće ne poznadu, već u žalobnim prigodama

72. „Mladenka“ iz Vukomerca (župa Resnik). Područje „poljanske nošnje“.

služi svetačno odijelo, ali dakako bez onakovih uresnih pridodataka, koji su naročiti izražaj veselja.

III. Prigorška (svetoivanjska) nošnja, t. j. nošnja u župama Sv. Ivan Zelina, Donja Zelina, Bedenica i od prilike u polovini župe Moravče, pripada »švapskom« tipu (tip C.), pa je potpuno podvojena na opleće i rubaču, ali rukavi nisu uski kao u »švabice« već široki kao u poljanske nošnje. Posve je bijela od domaćeg platna od konoplje ili pamuka, bez jakog šarenila, no gdjekad nosi još po koja mlada žena »pisanku« sa crvenim oko 10 cm. širokim ukrasom uz rub rubače (suknje). »Fertun« od kupovnog tankog pamučnog tkiva dok »lajbek« (prsluk) i karakteristična »magdalenka« ili »modelinka« (kratki kaput priljubljen uz tijelo) od crnoga debljega »cajga«, sukna ili sličnog latka. Opanjke nose samo t. zv. »žabari«, stanovnici u nizinama i to tek ljeti, dok svagdje i uvijek u bregovitim predjelima nose žene cipele, a muškarci čizme. Zaseban je tip »poculice« (Slika 73) sa »uometom«, preko koje pokrivaju glavu posve bijelim kupovnim rupcem t. zv. »pečom«.

Slika 73.

Ova je nošnja već dužo pokvarena pod uticajem dućanske i »kramarske« robe tako, da se danas veoma približuje gradskoj (muška nošnja već je sasvim takova), pa je već teško o njoj govoriti kao o nekom zasebnom tipu.

IV. Bistranjska nošnja (Slika 74—78) prozvana po selu Bistra, odakle naročito preko Medvedice dolaze također dnevice seljaci i seljakinje no ne toliko zbog trgovine, koliko zbog zarade težačkim poslom. Područje su joj župe: Bistra, Pušća, Brdovec. Kod nje lučim dva tipa: A. i B. Tip C. nije zastupan već na mjesto njeđa neposredno se javlja izrazita gradska nošnja.

Tip A. nazivlje se »celača« ili »plahtača«, kod koje su »oplećak« s rukavi i »krila« te prednja »pola« sastavljeni u jednu cjelinu. (Slika 78).

Kod tipa B. razlikujemo posebni »oplećak« s rukavima te »rubacu« kojoj je gornji dio zvan »modrec«, a visi na ramenima preko oplećka o »ramenkama« te se »zaponcem« (vrpcom) kroz više rupica steže na grudima. »Kрила« i prednja »pola« kao kod tipa A., a nose se sprijeda kratko gotovo do koljena, a straga znatno spuštено. Isto tako je sprijeda »fertun« (pregača), a oko struka »pas« jednak u oba tipa. Pas je ili od

74. Seljak iz Bistre. Iz 60-tih godina XIX. stoljeća. Iz zbirke Nikole Arsenovića u Etnografskom muzeju u Beogradu.

crvena sukna »z gamilorum¹³ našit« ili je od platna »s tiptekom¹⁴ tkan«. O boji ukrasa na toj nošnji bila je riječ već naprijed (Vidi bilješku 3.); ona je pretežno tamno-crvena (višnjevasta) i crna. Za njegovu tehničku izvedbu značajno je, da je tkan od domaćih tkalaca, no jer je zbog toga relativno posve jednostavan, to ga žene često upotpunjuju i obogaćuju »našivom« (vezivom), tako da je ova nošnja od svih u području Medvednice — izuzevši posavski tip — većinom iskićena na samom tkivu. Materijal ove nošnje od 70-tih godina 19. stoljeća amo bitno se promijenio upotrebom pamučnog kupovnog platna t. zv. »wallisa«. ¹⁵ Do toga vremena bio je on samo domaće platno ponajviše od konoplje.

¹³ gamilor-vuna = vuna naročito modre boje.

¹⁴ tiptek = crveno »pismo« t. j. crvena kupovna pamučna predica za »našavanje« (vezenje) i »prebiranje« (utkivanje) ukrasnih šara.

¹⁵ Oko g. 1870. zagrebački trgovci Baumgärtner i Wasserthal počеше uvoditi na tržište pamučno platno s debljim pružicama (vrst köpera) zvano »wallis«. Kako je baš ta osebina tog platna davala iluziju kao da je ono nabrano u sitne nabore to su selja-

75. Seljakinja iz Bistre. Iz 60-tih godina XIX. stoljeća. Iz zbirke Nikole Arsenovića u Etnografskom muzeju u Beogradu.

Glavu prekrivahu žene nekad »pečom« ili »pećicom«, velikom ili malom vezivom ukrašenom maramom od bijela perkala, koju kupovahu ponajviše na sajmovima od »Totâ«¹⁶ (putujućih trgovaca »kramara« Šlovaka). Danas je starinsku peču zamijenio kupovan šaren »rubec«.

Kosu udete žene smotaju na napravu zvanu »spletki« od drvene ili željezne šipke, obavijene tkaninom. Tako smotanu kosu prekrivaju »ka-

kinje, da si prištede mukotrpan ručni posao oko slaganja svojih rubača i oplećaka u bezbroj uskih jednakih naborića, rado napuštale domaće platno te odsad za svoja odijela kupovale taj »Wallis«. — Saopćio g. S. Berger direktor Etnograf. Muzeja u Zagrebu.

¹⁶ »Toti«, slovački »platnari« i »čipkari«, bili su odavna pa do najnovijeg doba važan faktor na sajmovima i trgovima u Hrvatskoj i Slavoniji. (Csaplovics, Slavonien und zum Theil Croatien. Pesth 1819. — I. svezak 4. redak odozdo na str. 196.). Donošenjem robe iz svojih krajeva unosili su i nove elemente u našu narodnu ornamentiku, pa je tako moglo kod nas nastati mišljenje o kontinuitetu nekih oblika čak iz vremena »praslavenske« narodne zajednice.

76. Seljakinje pred crkvom u Bistri godine 1922.

pom« (ne poculicom!) od kupovna pamučna tkiva pa čitava frizura zbog svojih prostranih vertikalnih izbočaka naliči rogovima a odatle i ime »rogi« za nju.

Za hladnih godišnjih doba nose žene tipičan »kožunec« bez rukava od ovčjeg krzna s glatkom te pretežno naslikanim šarama urešenom vanjskom stranom. Takove kožuhe prave krznari u Samoboru i Sv. Nedjelji.¹⁷

Obuća je zimi i ljeti bila ista i to do nedavna isključivo čizme, no danas su već i cipele sa »štumfima« (čarapama) preotele mah.

Muška je nošnja krojem slična ostalima u području Medvednice. Nekad je bila svuda raširena »čoha« t. zv. »stubička« kabanica, t. j. duga kabanica od bijele ili tamne (smeđe ili crne) čohu (darovca) urešena crvenim ili modrim gajtanima. Uz ovakovu dugu kabanicu nosila se i kratka tzv. hala od jednakog materijala kao i duga; stariji njen naziv je: »surina«, a slična je krojem i ukrasom surinama šestinske nošnje. Dok je čoha posve iščezla, »hala« se još i danas nosi, a pravi je još naročito čohaš starina Jura Kurjan (ima mu preko 70 godina). (Slika 77). U prijašnje doba pravili su čohu i surine za taj kraj i zagrebački i brojniji domaći seoski čohaši.

U župi Bistri odvaja se od ostalog područja »bistranjske« nošnje općina Jakovlje, gdje žene nose sprijeda i straga jednako dugu nisko spuštenu rubaču (t. j. straga »krila« i sprijeda prednju »polu«), koja je još po starom običaju od domaćeg platna, a ne od kupovnog »Wallis«-a; muškarcu pak imadu neobično bogate »pismom« i koncem navezene košulje i gaće. (Slika 79).

¹⁷ Lang. Samobor (Zbornik za narodni život i običaje. XVII. sv. 1. str. 69. i dalje).

77. Seljaci i seljakinje pred crkvom u Bistri godine 1922.
U sredini starina „čohaš“ Jura Kurjan.

V. S v e t o N e d j e l j s k a nošnja obuhvata područje župe Sv. Nedjelje (preko Save na zapadu od Zagreba u kotaru Samobor), a po kroju pripada tipu B. Svojim je pretežno tamnobojućim utkanim ili navezenim ukrasom po sredini između često odviše iskićene bistranjske te gotovo gole vrapčanske nošnje. Odlikuje se veoma otmenim rasporedajem šara primijenjujući ih uvijek ispravno zahtjevima kroja odjeće, a materijal joj je pretežno domaće platno. (Slika 80—82).

Kosu smotanu na »fanjek«, koji nema tolike izbočke kao bistranjski »spletki«, pokrivaju žene također »kopicom«, a ne »poculicom«.

Karakteristično je za ovaj kraj, da u njem tkaju žene i muškarci. Prema tomu ovdje imamo prelaznu zonu iz zagorskog te djelomice zagrebačkog područja, gdje tkaju samo tkalci, u područje posavsko, u kojem je tkalačka vještina sva u rukama žena. Odatle valjda i biva, da je ukras sv. nedjeljske nošnje odmjeran i otmen, jer se oba stvaralačka faktora, muški i ženski, harmonički upotpunjuju ne prelazeći ni u — katkad prelatku — fantastičnost posavskih šara ni u monotonu strogost zagrebačkih (šestinskih i vrapčanskih) i zagorskih tkalačkih »parta«.¹⁸

I za ovo područje tipičan je ženski »kožunec« bez rukava s pretežno naslikanim ukrasom kao u bistranjske nošnje. Iz starijih vremena sačuvala

¹⁸ »Parta« je naziv za jednostavne ukrase više manje šarene pruge u platnom tkivu, od kojeg se pravi odijelo u zagrebačkoj okolici i hrv. Zagorju. Taj je naziv prešao i na djevojački ukras za glavu; oko 5 cm visoki diadem poput obruča, od crvene rize, postavljene čvrstim pruživim materijalom (ljepenkom, korom od trešnje, breze itd.) raznoliko iskićen i izvezen, sapet u zatiljku glave. Riječ bez sumnje dolazi od riječi »borta« prema njemačkoj die Borte ili Borde.

ŽENSKO ODJELO, ZAPREŠIĆ, OPĆ. BRDOVEC, KOT. ZAGREB

78. Ženska košulja zvana „celača“ iz područja „bistranske nošnje“.

se u gdje kojoj kući ženska »haljica« od »darovine« bijele s modrim i crvenim gajtanima. Ta krasna vrst surine od čohe danas je potpuno napuštena.

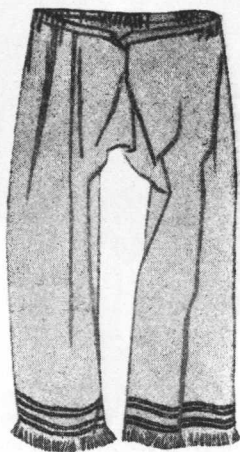
VI. V r a p č a n s k a n o š n j a prozvana po selu Vrapče, zaprema područje župa Vrapče i Stenjevec. Pripada tipu B. Ta je nošnja najjednostavnija od svih u okolici Zagreba, a ima prelaznih oblika od šestinske k svetonedjeljskoj; tako je »parta« na fertunu u samom selu Vrapče gotovo jednaka šestinskoj, a u selu Borčec veoma nalik svetonedjeljskoj. Svojom siromašnom jednostavnošću najviše nalici ta nošnja zagorskoj i bit će, da je ona najčišće sačuvani zaostatak iz onih vremena, kad je — po mom mišljenju, koji ću niže obrazložiti — sve područje Medvednice bilo s obzirom na nošnju jedinstvenije i jednostavnije bez kasnijih — a dijelomice još današnjih — diferencijacija.¹⁹

¹⁹ Za tu starinu govori i činjenica, da se baš u tom kraju među ostalim sačuvala dosad još nepoznata stara pjesma »Zišel je Jezuš vu vinograd«, koja se pjeva samo prigodom okapanja i nakoljivanja vinograda.

RUBAČA

GAČE

79. Košulja muška i gaće iz Jakovlja (općina Bistra).

»Kožunec« kao i »halja« ili »surina« gotovo posvema su nalik šestinskim. Ponajčešća obuća su »opanjki« s obojcima te s remenjem oko gležnja, ali i cipele su veoma raširene. Djevojke pletu kosu u dvije pletenice, spuštene niz leđa, a udate žene motaju »kite« oko »punteka« i to prekrivaju »kapticom«, koju mlade »snehe« ukrasuju »šikom« (bouillon, pulice i slično) i »šlingama«.

Muška nošnja bila je veoma slična šestinskoj, no danas je tako reći više nema.

VII. Zagorska nošnja zauzima najveći areal i to župe: Mariju Bistricu, Gornju i Donju Stubicu te Kraljev Vrh. Pripada tipu B. (Slika 83). Ona se prostire još daleko preko čitavog Zagorja sve do Podravine. U glavnom je svagdje ista, što vrijedi kako za žensku tako i za mušku nošnju, tek pojedini detalji i njihovo nazivlje varira. Priprosta, jednostavna, siromašna, s malo ukrasa, ponajviše od domaćeg konopljenog platna; posve u skladu s teškim ekonomskim prilikama pregustog žiteljstva.

80. „Posnehalja“ iz župe Sv. Nedjelje (kotar Samobor) s „pečom“ na glavi i sa svečanom kabanicom zvanom „kepenjek“.

U spomenute četiri župe nose žene posebnu mreškanku vrst poculice (Slika 73—83), koja se nekad po svoj prilici pravila tehnikom »jalbe«,²⁰ a veže se na kosu namotanu na okrugao ili ovalan »kojnc« (ili »kunč«). Danas i ovu vrst već zamjenjuju kupovnim materijalom. U drugim krajevima Zagorja nose i druge vrste frizurâ i poculicâ, no svagdje se starinski način izradbe napušta. Glavu pokrivaju pečom ili rupcem, kupovnom bijelom odnosno šarom maramom. »Surina« ili »surka« je danas kratki kaput od ponajviše crnog »cajga« ili sličnog kupovnog materijala. Kao obuća služe čizme i cipele. Tipičan je ženski pas od kože.

²⁰ »Jalba« je naš stručni naziv za jednu vrst starinske tehnike pletiva, koja se danas još sačuvala — u koliko je dosad poznato — u Hrvatskoj samo u Trgu kod Ozlja, a nekad je u njoj i u Slavoniji bila za stalno veoma raširena, kako to svjedoče n. pr. mnogi »tvezi« i »umetci« na starinskim poculicama iz raznih krajeva Hrv. i Slav. Takovom su tehnikom pravljene i mnogi tekstilni predmeti nađeni u Egiptu u koptijskim grobovima iz 4. do 7. stolj. po I. a raširena je bila i u svoj Evropi no naročito među Slavenima. — Vidi: Schinnerer. Antike Handarbeiten. Wien. Verlag Waldheim. — Smolkova, O starobylem pleteni etc. (Narodopis. Sbornik, Praha 1904. Sv. X.).

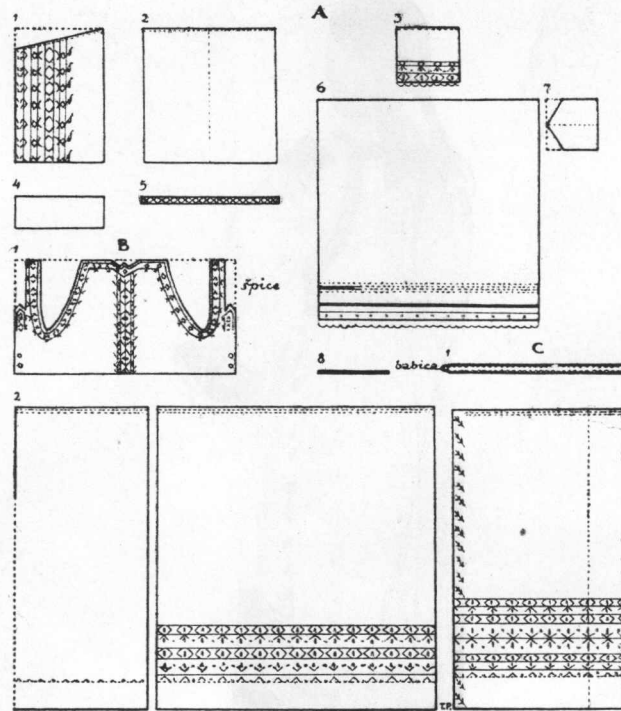

81. Djevojka iz župe Sv. Nedjelje (kotar Samobor).

VIII. P o s a v s k a nošnja. Ova nije autohtona u području Medvednice, već je ovamo došla i sve više prodira uporedo s ostalim uticajima »od zdola« t. j. iz Posavine, kako je već naprijed spomenuto. Ovdje je proširena samo po kroju najmlađa posavska ženska nošnja, koja pripada tipu C., ali imade i široke rukave. S njom se naročito unosi bujno šarenilo i razvijenija ornamentika, no danas — zbog opće degeneracije ukusa i u posavskom području — otmjena jednostavnost nošnje u dotičnim krajevima Medvednice više gubi nego dobiva.

Kako je posavska nošnja uže Hrvatske i to u području uz Savu od prilike od Jasenovca pa do Vel. Gorice najtipičnija za Hrvatsku, te puna još neriješenih etnografskih pitanja naročito na polju svoje bogate ornamentike, a jer je i sa estetskog stanovišta bila dosegla od svih hrvatskih nošnja najviši stepen dotjeranosti, to je za nju potrebna posebna monografija. Toga radi ne ću se ovdje upuštati u tačniji prikaz njezinih osebina, već upućujem samo na sliku 84, koja nam predočuje baš onaj tip, koji je najmlađi i najpoznatiji i od najsnažnijega upliva u području Medvednice.

SV. NEDJELJA, KOT. SAMOBOR

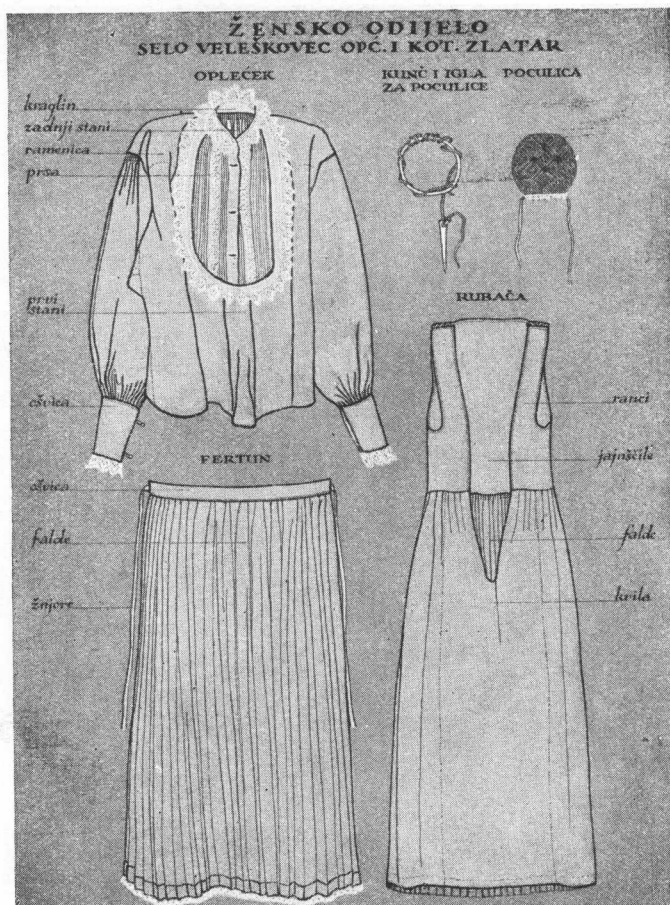

A = opletek	5. ošvica	1. modrec sa špicama
1. nadre, nadrišće, nadrnice	6. rukav	2. donji dio rubače sa resporkom
2. star	7. donja laticâ	C = fertun
3. gornja latica	8. ošvica na rukavu	1. ošvica s babicama
4. krpica na nadre	B = rubača	

82. Kroj ženskog odijela u župi Sv. Nedjelja (kotar Samobor).

Ono, što je rečeno bilo u opisu šestinske nošnje za način odijevanja djece, momaka i djevojaka, naime da je isti kao i kod odraslih uz neke male razlikosti, doslovce se može upraviti i na sve ostale nošnje u području Medvednice. Isto tako treba naglasiti, da je u tom području nošnja starijih u svemu mnogo jednostavnija od nošnje mladih, često uopće bez ikakova ukrasa: na pr. starice su redovno u »prostini« od bijela domaćeg platna. Mimo ove saglasnosti i drugih koje su već spomenute, imade još nekoliko važnih činjenica, koje to područje u odjevnom smislu čine — ili su bar činile još nedavno — jedinstvenijom cjelinom, no što bi se to prema istaknutim razlikama u dosadašnjem opisu moglo zaključivati.

»Kepejnek« (kepenek, kopejnek i slično), ženska kabanica za vjenčanje i ostale svečane prigode, napred opisane kod šestinske nošnje, bila je u običaju još do pred 20—30 godina u čitavom tom području, dok je danas tek sporadično upotrebljavan (na pr. Bistra, Šestine, Sv. Nedjelja (Slika 80). Isto tako »zobun« ženski bez rukava od debele vune dugodlake tkanine s horizontalnim šarenim prugama (Slika 69) nekad

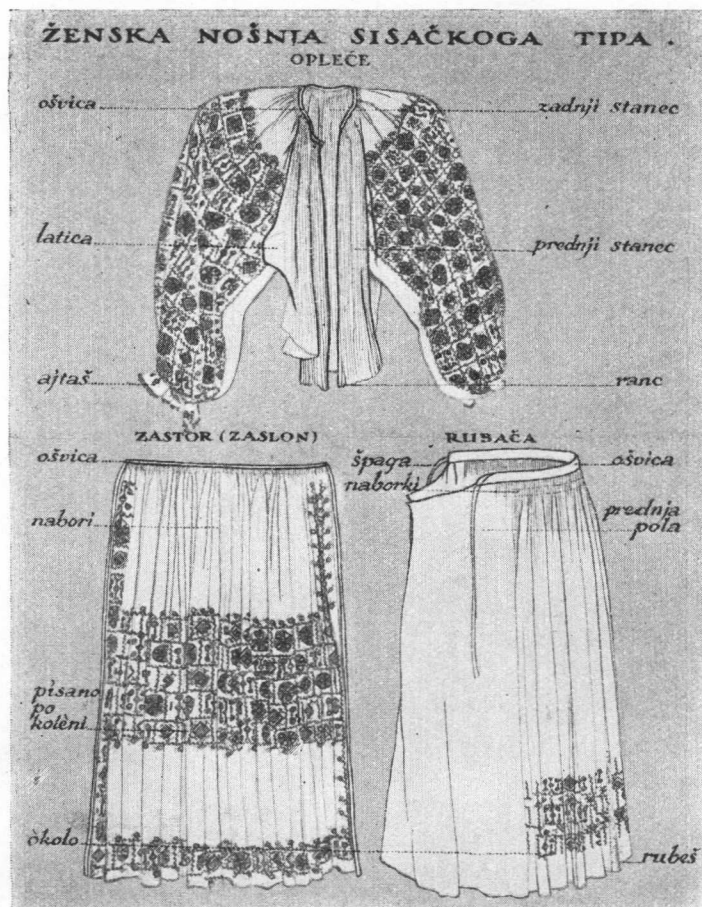

83. Žensko odijelo „zagorskog“ tipa.

raširen posvuda u tom području, danas se nosi i pravi još samo u dohvatu poljanske nošnje, pa bi se moglo misliti, da je on od vjeka značajan samo za ovu nošnju.

Čoha (džoha, hala) od bijela darovca (čohe), duga kabanica za muško i žensko (Slika 71), s rukavima i »kapićem«, poznata ponajviše kao turopoljska, jer se danas još nosi u Turopolju, nekad je za stalno bila također posvuda u običaju, kako to među ostalim svjedoči još živo spominjanje u Bistri na »stubičku kabanicu«, uz male razlike posve sličnu turopoljskoj. A »stubička« bila je raširena po svem Zagorju.

Poput »čohe« nosili su nekad muškarci svuda u tom području jednake hlače naročito od bijela darovca urešene na stegnima crvenim, modrim ili crnim gajtanima (Slika 66, 74); više manje jednake »surine« i »lajbece« iskićene također gajtanima (Slika 66, 67, 74), a povrh toga i urešnim ponajviše kovnim pucetima, rudimentom negdašnjih toka; jednake kožnate torbe s poklopcem iskićenim crvenim na gusto poredanim vunenim kiticama; jednake »škrljake« od crna pusta sa širokim »obićem«

Slika 84.

(krilima); »kožuhe« gotovo jednako iskićene kožnatim aplikacijama, za muške jednostavnije, a za ženske bogatije (»cifrastije«).

Posve sličan nakit u tom čitavom području bila je već spomenuta, danas gotovo izumrla djevojačka »parta«, a i ogrlice ženske, prema različitom materijalu raznoliko nazivane kao đund, kraluž ili klaruš, perglin, dragi klaruš itd., veoma su si srodne poređajem svojih nizova još i danas.

Isto tako i različiti tipovi poculica te frizura bit će da su kreacija novijega doba sudeći po relativno dosta brzom promjeni mode poculica, na pr. u području poljanske i prigorske nošnje.²¹

Nadalje, vidjeli smo, da je u tom području najrašireniji renesansni tip kroja nošnje (tip B.). Jedino u bistranjske nošnje sačuvao se — kao najstariji — tip »celače« (tip A.), dok se »švapski« tip C. tek od novijeg doba uvlači u sve nošnje toga područja.

²¹ Moda poculica i frizura mijenja se i drugdje relativno brzo. Na pr.: »rogi« Draganićanaka (kot. Karlovac) znatno su se smanjili u zadnjih 20 godina a četverokutna poculica u kotaru Čazmanskome tečajem pet prošlih decenija ima četiri faze svoje mode.

Prema tomu kraj pretežne jednakosti kroja te kraj toliko jednakih oblika pojedinih odjevnih predmeta jasno je, da je i sva ostala odjeća u krajevima područja Medvednice, danas odjevno diferenciranim, morala nekad biti jednaka ili barem mnogo sličnija no što je danas. Toj tvrdnji u prilog nedvornno govori na pr. slika Šestincanke iz 60-tih godina 19. stolj. (Slika 65), iz zbirke Nikole Arsenovića pohranjene u Etnografskom muzeju u Beogradu. (Vidi bilješku 9). Nošnja naliči mnogo svojom jednostavnošću vrapčanskoj, poljanskoj i zagorskoj, pa se vidi očita razlika prema današnjoj šestinskoj.

Među razlozima, koji su doveli do jače diferencijacije svih ovih nošnja, svakako je uz već spomenute najvažniji porast općeg, a time i seljačkog moralnog i ekonomskog individualizma, naročito nakon godine 1848. amo.

Ovaj deskriptivni prikaz nošnja iz područja Medvednice nije ni izdaleka potpun. Prvi je to pokušaj, da se daje sintetički pregled te materije, no taj je tim teži, što nema još dovoljno, posve iscrpivih podataka. Napose je to teško s obzirom na historijski momenat, jer iz prošlosti nema — osim nešto malo slika — baš nikakovih zapisa o tim nošnjama, bar koliko je dosad poznato.²²

Upozorujem, da napred označena odjevna područja nisu tako strogo međusobno lučena kako bi to tko iz navedene podjele mogao zaključiti. Tek u glavnim konturama možemo da zapažamo pojedina područja kao zasebne cjeline. Granice tih područja ne mogu biti oštre. Život dovodi ljude u neprestani kontakt i tako mora nastati izmjena i preuzimanje životnih oblika u opće, a time i oblika odjevnih. Pa i između pojedinih sela u području istog odjavnog tipa ima sad većih sad manjih razlika, tako da bi i ovdje strogo uzevši bilo potrebno, da se postave granice! No to bi išlo predaleko a pregledna slika bila bi još nejasnija.

Isto tako, kako ima razlike kod narodnih nošnja s obzirom na njihovu teritorijalnu rasprostranjenost, dakle između nošnja pojedinih područja međusobno te opet između pojedinih sela u istom području, tako ima razlike kod svake od tih nošnja i u historijskom smislu; svako doba dalo je i seljačkoj nošnji neki biljeg. Ne smijemo smetnuti s uma, da je i seljačka nošnja premda konzervativna i puna tradicionalnih oblika, ipak podvrgnuta konstantnoj, postepenoj promjeni. I ona ima svoju »modu«, samo što je ova u svojim hirovima znatno polaganija nego u velikom gradskom životu. Slabije razvijenom individualizmu seljačkog življa odgovara i slabija diferenciranost njegove nošnje.

Nastojanju, da se konstatuju oblici naših narodnih nošnja u sadašnjosti i prošlosti te da se ispita i utvrdi njihova geneza, nastupio je zadnji čas. Kako je rečeno, pisanih izvora o tom, — uz male izuzetke — nema pa treba od najstarijih ljudi pomnim istraživanjem i ispitivanjem sakupiti sve, što oni o tom znadu, te od svakuda pribaviti sačuvane predmete te vrste. Taj rad valja da provedemo što prije, jer u dogledno vrijeme ne ćemo više moći ništa da saznamo, ni da skupimo, jer će sva »živa starina« u našeg naroda, a s njom i mnoga etička vrijednost nestati ispred oblika modernog života.

²² U svom dnevniku spominje Rakovac (»Narodna Starina« knjiga I. sv. 2. str. 173.), da slikar Heinrich Thugut drži hrvatsku nošnju monotonom, jer je samo bijela i crvena. — Ta je vijest veoma mršava a bazira očito na posve površnom poznavanju hrvatske nošnje sa strane tog slikara.

Resumé. — Vladimír Tkalčić, administrateur du Musée Ethnographique à Zagreb (Royaume SHS, Croatie): Les costumes nationaux autour de la Zagrebačka gora (Montagne de Zagreb).

Nous n'avons pas de données historiques ni d'autres renseignements sur les costumes nationaux de la région de la »Zagrebačka gora«. A cause de cela il a été nécessaire de parcourir toute cette région en recueillant minutieusement les matériaux pour la genèse et pour l'état actuel de ces costumes.

Les costumes de femme ont trois coupes d'après lesquelles on peut constater l'ancienneté relative de chaque type de ces costumes. L'une de ces coupes est celle de la chemise longue (Fig. 78). Elle est la plus ancienne. Chez l'autre, la plus répandue mais d'une ancienneté moyenne et que l'auteur nomme la coupe de »rennaissance«, nous distinguons un corsage à part, séparé de la chemise qui n'a pas de manches et qui est suspendue à travers les épaules du corsage (Fig. 57—61). La troisième et la plus récente est complètement divisée en deux parties, le corsage et la jupe; elle est nommée par l'auteur coupe »allemande« (»švapski«) ayant été créée par l'influence de la mode de ville pendant le 19e siècle.

Ces trois coupes font la base de la construction de huit espèces des costumes féminins de cette région. Il est à remarquer que les frontières du répandissement des ces costumes correspondent en général aux frontières des paroisses (Fig. 56), tandis que les différences entre ces costumes consistent plutôt dans leur extérieur, surtout dans la manière de les orner.

Les costumes d'hommes ont seulement une coupe, et les différences entre eux proviennent aussi de leur décor. Les morceaux, les plus caractéristiques des ces costumes, la chemise et les caleçons, on peut les voir déjà, dans leur forme générale, sur les divers monuments antiques représentant les »barbares« de la Scythie, Dacie, Pannonie, Thrace etc.

Après une description détaillée de chaque espèce de ces costumes, l'auteur fait la conclusion, que, autrefois, il n'y avait pas entre eux de différences si grandes qu'aujourd'hui et que, par conséquent, toute cette région a été jadis plus uniforme au point de vue des costumes. Les grandes différences sont créées par l'influence des divers facteurs, surtout de la ville et de ses marchands ainsi que de la »marchandise de la foire«; mais la raison la plus profonde, il faut la chercher dans l'accroissement de l'individualisme social et économique du paysan croate depuis l'an 1848, quand il a été délivré des liens féodaux.

Il est très caractéristique pour les paysans de cette région mais surtout pour ceux qui habitent au nord de Zagreb, qu'ils ont conservé jusqu'aujourd'hui leurs costumes nationaux malgré l'influence de la civilisation et du progrès où les paysans, eux aussi, ont pris leur part.